

מבוא

מחקרים קודמים רבים שנערכו בקונטסט של "שינויי אקלים" עסקו במונחים – פגיעות לשינויי אקלים ותפיסת סיכון מפני שינויי אקלים (Marshall, 2004; O'Connor, Bord, Yarnal, & Wiefek, 2002; Slovic, Mertz & Flynn, 2000). בקצרה, מושג הפגיעות מתייחס לפגיעות הפיזיות (סבירות, חומרה, אינטנסיביות, משך וכוונות של שינוי האקלים), רמת הרגישות ומידת יכולת ההסתגלות של מערכות כלפי שינויי אקלים (Hahn, Riederer, & Foster, 2009). בשונה מכך, תפיסת סיכון מפני שינויי אקלים מתייחסת להערכותיהם הסובייקטיביות של תושבים בהתייחס להשלכות, סכנות ונזקים הצפויים בעקבות שינוי האקלים בהיבטים שונים, כגון – השלכות אישיות, השלכות על בני משפחותיהם, השלכות השינויים על החקלאות במדינה, הדורות הבאים וכדומה (Saleh Safi, James Smith, & Liu, 2012).

מחקרים קודמים רבים מעלים קשר חיובי בין רמת הפגיעות לבין תפיסת הסיכון של אינדיבידואלים מפני שינויי אקלים (Brody, Zahran, Vedlitz, & Grover, 2008; Elliott, Cole, Krueger, & Wakefield, 1999). לראיה, במחקר שנערך לפני עשור נמצא כי אינדיבידואלים אשר חיים באזורים מוכי אסונות, שינויי אקלים וסכנות טבע נוטים לייחס סכנה רבה יותר לשינויי אקלים בהשוואה לאינדיבידואלים אשר חיים הרחק מאזורים מסוכנים מסוג זה (Brody, Zahran, Vedlitz, & Grover, 2008). בנוסף, במחקר אחר שערך על ידי אליאוט ועמיתיו (Elliott, Cole, Krueger, Voorberg, & Wakefield, 1999) נמצא כי תושבים אשר נפגעו בעבר, או בעלי פוטנציאל גבוה להיפגע מזיהום באזור מגוריהם מדווחים על תפיסת סיכון רבה יותר מפני שינויי אקלים בהשוואה לתושבים אשר לא נחשפו לזיהום בעבר.

לפגיעות ותפיסת סכנה מפני שינויי אקלים מיוחסת בספרות המחקרית חשיבות רבה. בכלל זה, מחקרים מעלים כי שני גורמים אלו קשורים באופן חיובי לנכונות של אינדיבידואלים לפעול למען מניעה, התמודדות ואו התאמה לשינויי אקלים (למשל - רכישת ביטוח מפני נזקים ליבול \ דירה \ נכסים, השקעת כסף בבידוד הבית וכדומה) (Meijnders, & McCalley, 2009). ממצאים אלו מעידים כי רמות גבוהות יותר של תחושת פגיעות ותפיסת סיכון קשורות לנכונות רבה יותר של אנשים ליישם פעולות אשר נועדו להיערך, להתמודד ולהתאים עצמם מבעוד מועד לשינויי האקלים. על רקע החשיבות הרבה של תחושת פגיעות ותפיסת סיכון מפני שינויי אקלים, לאורך העשורים האחרונים מחקרים אמפיריים זיהו גורמים המנבאים את תחושת הפגיעות ותפיסת הסכנה של אנשים, לרבות - מאפיינים סוציו דמוגרפיים, סטטוס חברתי, ידע וניסיון קודם וסיקור תקשורתי (IPCC, 2007; Marshall, 2004; Saleh, James Smith, & Liu, 2012).

בעוד שמחקרים קודמים כבר בחנו גורמים שונים אשר קשורים לתחושת הפגיעות והסכנה של אינדיבידואלים כלפי שינויי אקלים (Fronedel, Simora, & Sommer, 2017; Peacock, Brody, &)

סקירת ספרות

פגיעות לשינויי אקלים – הגדרה והשלכות

מחקרים מעלים כי שינוי אקלים בעולם נערכים באופן תדיר וקיצוני יותר משנה לשנה (Pachauri et al., 2014) בהמשך לכך, לאורך העשורים האחרונים גוף רחב של ספרות עסק במונח "פגיעות לשינוי אקלים". בעוד שמחקרים רבים כבר בחנו את הגורמים וההשלכות הכרוכות בפגיעות של מערכות (מדינה / חברה / תושבים) לשינויי אקלים חשוב לציין כי עד כה לא קיימת הסכמה חד משמעית בין חוקרים בכל הנוגע להגדרה של מונח זה. למשל, לפי ווטס ובוהל (Watts & Bohle, 1993) מונח הפגיעות מתייחס להערכות של תושבי מדינות בהתייחס לנזקים הפוטנציאליים של שינויי אקלים במקום מגוריהם. כמו כן, החוקרים מציינים כי פגיעות לשינויי אקלים מתייחסת לחשיפת אנשים למצבי סכנה ומשבר הקשורים למזג האוויר, רמת יכולתם להתמודד עם קשיים מסוג זה, תוצאות והשלכות הסכנה ומהירות ההתאוששות ממנה. זאת ועוד, לפי בלאקי (Blaikie, 1994) פגיעות לשינויי אקלים מוגדרת כרמת יכולתם של אינדיבידואלים לזהות, לצפות, להתמודד, להתאים עצמם ולהתאושש מהשפעתם של שינויי אקלים באזור מגוריהם או עבודתם.

בשונה מההגדרות המופיעות לעיל, הפאנל הבין ממשלתי לשינויי אקלים (IPCC - Intergovernmental Panel on Climate Change) מגדיר פגיעות לשינויי אקלים כמידה בה שינויי אקלים מובילים לנזק או פגיעה במדינה ככלל, ותושבי המדינה בפרט. מידת הפגיעות של חברה כלפי שינויי אקלים אינה תלויה ברגישות גורמי המערכת בלבד (החברה/הקהילה/תושבים), אלא גם ביכולתה להתסגל ולהתאים את עצמה לתנאי האקלים החדשים. בקו אחד עם הגדרה זו, חוקרים מחלקים את המונח "פגיעות לשינוי אקלים" לשלושה ממדים נפרדים – פגיעות פיזיות, רמת רגישות, ויכולת הסתגלות. (1) *פגיעות פיזיות* – מרכיב זה מתייחס למידת הסבירות כי שינוי אקלים יתרחש במדינה (בהתבסס על נתונים אובייקטיביים ומודלים ניבואיים), וכן, לרמת החומרה, האינטנסיביות, משך וכוונות של שינוי האקלים הצפוי. (2) *רמת רגישות* – ממד זה מתייחס להיקף בו מערכת עשויה להינזק בעקבות שינויי אקלים, למשל – נזקים כלכליים, פגיעות פיזיות או אובדן חיים וכדומה. (3) *יכולת הסתגלות* – מרכיב זה מתייחס למידה בה המערכת מסוגלת להתאים עצמה ולהגיב לסכנות הקשורות לשינויי אקלים באמצעות התמודדות, כושר הישרדות, הסתגלות והתאמה מחדש (Hahn, Riederer, & Foster, 2009). מרכיב זה מסייע ללמוד ולשקף את יכולת המערכת להתמודד ולהתגבר על הנזקים הכרוכים בשינויי האקלים.

מעבר להגדרות המוצגות לעיל, חוקרים נוהגים להפריד בין הגדרות כלכליות, פוליטיות ואקולוגיות של פגיעות לשינויי אקלים. בכלל זה, הגדרות כלכליות לשינויי אקלים נוטות להתמקד בניבוי ההשלכות הפיזיות של שינויי האקלים על המצב הכלכלי/עסקתי של החברה והפרטים המצויים בה. בשונה מכך, הגדרות פוליטיות לשינויי אקלים מתמקדות ביכולת השלטון, קובעי מדיניות ומקבלי החלטות במדינה